

LIŠENJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI I STAVLJANJE POD STARATELJSTVO PUNOLJETNIH OSOBA

UVOD

Svaka osoba s navršениh osamnaest godina života postaje punoljetna.

Nastupanjem punoljetnosti stječe se potpuna poslovna sposobnost što znači da punoljetna osoba samostalno štiti svoja prava i interese te samostalno preuzima obveze i za njih odgovara.

Osobu bez poslovne sposobnosti zastupa, štiteći njena prava i interese, njezin zakonski zastupnik.

Kada je riječ o maloljetnim osobama ili osobama nad kojima je produljeno roditeljsko pravo, zakonski zastupnici tih osoba su roditelji.

Punoljetne osobe koje su tijekom života izgubile poslovnu sposobnost, to jest osobe lišene poslovne sposobnosti zastupaju staratelji.

U tekstu koji slijedi prikazani su razlozi i postupak, za lišen je poslovne sposobnosti punoljetnih osoba te stavljanje istih pod starateljstvo a sukladno Zakonu o braku i porodičnim odnosima (NN 51/89, 56/90, 59/90) - u daljnjem tekstu Zakon, koji u potpunosti regulira tu materiju.

POKRETANJE POSTUPKA ZA LIŠENJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI TE POSTUPAK PRED SUDOM

Postupak za lišenje poslovne sposobnosti je izvanparnični postupak kojeg provodi sudac pojedinac suda koji je opće mjesno nadležan za osobu o kojoj se postupak provodi.

Postupak pokreće sud po službenoj dužnosti ili na prijedlog organa starateljstva, državnog odvjetnika, bračnog druga osobe u pogledu koje se pokreće postupak, njenih krvnih srodnika u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do drugog stupnja te svih drugih koji s tom osobom žive u zajedničkom domaćinstvu.

Kada je osobi u pogledu koje se pokreće postupak već postavljen staratelj, tada prijedlog može podnijeti i on uz odobrenje organa starateljstva. Iznimno poslovna se sposobnost stječe i ranije, sklapanjem braka prije punoljetnosti, najranije sa šesnaest godina.

Ovo potonje odnosi se na osobe koje su već djelomično lišene poslovne sposobnosti pa staratelj podnosi prijedlog za potpuno lišenje.

Prijedlog za pokretanje postupka može podnijeti i osoba o kojoj će se provoditi postupak ukoliko je u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice svoga prijedloga.

Ako postupak nije pokrenut na prijedlog organa starateljstva, sud će o pokretanju postupka odmah obavijestiti spomenuti organ.

Prema odredbi stavka 2. članka 172. Zakona, organ starateljstva predstavlja centar za socijalni rad koji se glede nadležnosti određuje prema prebivalištu odnosno boravištu stranke, odnosno osobe o kojoj se provodi postupak.

Bez obzira tko od ovlaštenih osoba pokreće postupak, u prijedlogu za lišenje poslovne sposobnosti moraju se navesti činjenice na kojima se prijedlog temelji te predložiti dokaze kojima se utvrđuju iznesene činjenice.

Kako je već spomenuto, organ starateljstva uvijek je upoznat s pokretanjem postupka za lišenje poslovne sposobnosti, te ukoliko ocijeni da postoji potreba može svakoj osobi o kojoj se postupak provodi postaviti privremenog staratelja. Naime često se događa da osoba ne može štiti sama svoje interese u postupka za lišenje poslovne sposobnosti a naravno niti izvan

njega. Primjerice u tijeku postupka potrebno je ishodovati mirovinu, riješiti pitanje smještaja osobe u određenu ustanovu i slično. Stoga se postavljanje privremenog staratelja često pokazuje kao nužno. Na privremeno starateljstvo primjenjuju se odredbe Zakona o starateljstva nad osobama djelomično lišenim poslovne sposobnosti a tek iznimno, ukoliko prema ocijeni organa starateljstva postoji potreba, odredbe o starateljstva nad osobama potpuno lišenim poslovne sposobnosti.

Dužnost privremenog staratelja prestaje kada rješenje o postavljanju stalnog staratelja postane konačno ili kada odluka suda da ne postoje razlozi za lišenje poslovne sposobnosti postane pravomoćna.

U postupku za lišenje poslovne sposobnosti sud će nastojati saslušati osobu o kojoj se provodi postupak no može odustati od njezinog pozivanja i saslušavanja ukoliko bi to moglo štetiti zdravlju te osobe ili ako saslušavanje nije moguće obzirom na njezino psihofizičko stanje.

Osobu o kojoj se provodi postupak, po naredbi suda treba pregledati liječnik te o rezultatima pregleda dati nalaz i mišljenje. Sud može odustati od liječničkog pregleda ukoliko je osoba već smještena u ustanovu za liječenje duševnih bolesti i ako iz izvještaja te ustanove o njoj, proizlazi potreba da se liši poslovne sposobnosti. Ukoliko je to potrebno radi utvrđivanja duševnog stanja i ne šteti njezinom zdravlju, sud može osobu, po mišljenju liječnika, smjestiti u ustanovi za liječenje duševnih bolesti ali najduže tri mjeseca.

Odluku o lišenju poslovne sposobnosti sud donosi kada utvrdi postojanje Zakonom propisanih pretpostavki.

Rješenjem suda POTPUNO SE LIŠAVA POSLOVNE SPOSOBNOSTI punoljetna osoba koja zbog DUŠEVNE BOLESTI, DUŠEVNE ZAOSTALOSTI ILI KOJEG DRUGOG RAZLOGA nije sposobna da se sama brine o svojim pravima i interesima, dok se DJELOMIČNO LIŠAVA POSLOVNE SPOSOBNOSTI punoljetna osoba koja svojim postupcima neposredno ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih osoba zbog svoje DUŠEVNE BOLESTI, DUŠEVNE ZAOSTALOSTI, PREKOMJERNOG UŽIVANJA ALKOHOLA ILI OPOJNIH DROGA, SENILNOSTI ILI DRUGIH UZROKA.

Kada sud utvrdi da neku osobu treba djelomično lišiti poslovne sposobnosti može odložiti donošenje odluke ukoliko osoba pristane da se podvrgne liječenju u ustanovi koje ne može biti kraće od šest mjeseci niti duže od godinu dana.

Sud može opozvati svoju odluku o odlaganju donošenja rješenja o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti ukoliko osoba sama napusti ustanovu za liječenje, bude iz nje otpuštena zbog narušavanja reda ili na drugi način osujeti liječenje.

Rješenje o lišenju poslovne sposobnosti konstitutivnog je karaktera i proizvodi pravne učinke kada postane pravomoćno.

Međutim sud može odrediti da pravne posljedice rješenja nastaju i prije njegove pravomoćnosti ukoliko je to potrebno poradi zaštite osoba o kojima sud vodi naročitu brigu.

Rješenje o lišenju poslovne sposobnosti dostavlja se osobi odnosno organu koji je podnio prijedlog sudu, osobi koja se lišava poslovne sposobnosti, staratelju ukoliko ga osoba im[] te organu starateljstva.

Sud ne mora rješenje dostaviti osobi koja se lišava poslovne sposobnosti ukoliko bi to bilo štetno za njezino zdravlje.

Sud će po službenoj dužnosti obavijestiti organ starateljstva o pravomoćnosti rješenja ili o nastupanju pravnih posljedica i prije pravomoćnosti rješenje o lišenju poslovne sposobnosti a državnog odvjetnika samo ukoliko je

postupak pokrenut na njegov prijedlog.

STAVLJANJE POD STARATELJSTVO

Organ starateljstva, najkasnije u roku od trideset dana od dana primitka odluke suda, rješenjem stavlja pod starateljstvo osobu koja je djelomično ili u potpunosti lišena poslovne sposobnosti (štíćenik).

Rješenje o stavljanju pod starateljstvo donosi se sukladno postupku koji propisuje Zakon te Zakonu o preuzimanju Zakona o općem upravnom postupku (NN 53/91).

Spomenutim rješenjem organ starateljstva može:

- postaviti staratelja štíćeniku u konkretnoj osobi,
- sam obavljati dužnost staratelja putem ovlaštenog radnika ili druge stručne osobe izvan organa starateljstva (neposredno starateljstvo),
- postaviti staratelja ali ograničiti opseg njegovih ovlaštenja te neke poslove obavljati sam.

Ukoliko se radi o postavljanju staratelja u konkretnoj osobi, za staratelja se postavlja osoba koja ima osobna svojstva i sposobnosti za obavljanje te dužnosti te koja pristane biti staratelj.

Za staratelja se ne može postaviti osoba koja je lišena roditeljskog prava ili lišena poslovne sposobnosti, čiji su interesi u suprotnosti s interesima štíćenika te od koje se obzirom na njezino vladanje, osobna svojstva te odnose sa štíćenikom i njegovim roditeljima ne može očekivati da će pravilno obavljati dužnost staratelja.

Ukoliko je to moguće i nije u suprotnosti s interesima štíćenika, za staratelja se u prvom redu postavlja njegov srodnik.

Organ starateljstva saslušati će štíćenika u pogledu osobe staratelja ukoliko je on u mogućnosti razumjeti o čemu se radi. Saslušati će se i štíćenikovi najbliži srodnici.

Osobi koja je smještena u odgovarajuću ustanovu, postavlja se staratelj samo u pogledu onih poslova koje ustanova ne obavlja u okviru svoje redovite djelatnosti.

Rješenjem kojim se postavlja staratelj određuje se i opseg njegovih ovlaštenja.

Kako je već navedeno, pored mogućnosti da postavi staratelja štíćeniku u osobi srodnika ili slično, organ starateljstva može odlučiti da sam obavlja poslove staratelja bilo zbog najbolje zaštite prava i interesa štíćenika na taj način (svađe srodnika i primarna želja za materijalnom koristi, od štíćenikove imovine), bilo zbog toga jer ne postoji osoba koja pristaje biti starateljem (agresivni duševni bolesnici i teški alkoholičari kao štíćenici).

U tom slučaju organ starateljstva rješenjem određuje svoga radnika koji će u njegovo ime obavljati poslove staratelja. To može biti svaki stručni radnik izuzev referenta za starateljstvo koji u pogledu staratelja te ovlaštenog radnika ili drugih osoba ima nadzornu i savjetodavnu ulogu.

Kao treću mogućnost ponovo navodimo mogućnost da organ starateljstva postavi staratelja ali u svome rješenju ograniči opseg njegovih ovlaštenja te neke poslove odluči obavljati sam putem ovlaštenog radnika ili druge stručne osobe izvan organa starateljstva.

Prilikom stavljanja pod starateljstvo a po potrebi i prije, organ starateljstva putem svoje komisije vrši popis i opis štíćenikove imovine. Popisu i opisu imovine prisutni su štíćenik, ukoliko razumije o čemu se radi, staratelj ili određeni radnik organa starateljstva te ovisno o slučaju i osoba kod koje se imovina nalazi.

O stavljanju štíćenika pod starateljstvo kao i o prestanku starateljstva,

organ starateljstva mora obavijestiti nadležnog matičara, a obavijestiti će se i zemljišno - knjižni odjel nadležnog suda radi zabilježbe u zemljišnim knjigama ukoliko štićenik ima nekretnine, a sve nakon što rješenje o stavljanju pod starateljstvo postane konačno.

Organ starateljstva vodi evidenciju i dokumentaciju o osobama pod starateljstvom u koje unosi sve važnije podatke o osobi i imovini štićenika.

PRAVNI POLOŽAJ OSOBA LIŠENIH POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Pravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti te stavljenih pod starateljstvo to jest štićenika, možemo promatrati dvojako.

U građanskopravnom smislu, štićenik koji je potpuno lišen poslovne sposobnosti ne može sklapati nikakve pravne poslove. Ukoliko ih sklopi, takvi pravni poslovi su ništavni. Sve pravne poslove kao i zastupanje pred svim organima za njega vrši staratelj. Za poslove koje Zakon propisuje, staratelju je potrebno odobrenje organa starateljstva.

Štićenik koji je djelomično lišen poslovne sposobnosti može sam sklapati pravne poslove ali je za njihovu važnost potrebno odobrenje staratelja, (tkz. šepavi pravni poslovi). U određenim poslovima takav je štićenik i samostalan. Naime, štićenik koji je djelomično lišen poslovne sposobnosti, može samostalno ostvarivati svoja prava i interese koji se tiču njegovog osobnog stanja to jest statusne stvari kao što su primjerice brak te odnosi roditelja i djece. Spomenuti štićenik također samostalno zasniva radni odnos i ostvaruje samostalno svoja prava i obveze u tom odnosu. Samo sud i samo iznimno može osobu djelomično lišenu poslovne sposobnosti ograničiti u raspolaganju njezinom zaradom ostvarenim radom.

U krivičnopravnom smislu osobe koje učine krivična djela dijelimo na uračunljive, neuračunljive i bitno smanjeno uračunljive.

Neuračunljiv je počinitelj koji u vrijeme izvršenje krivičnog djela nije mogao shvatiti značenje svojega djela ili nije mogao upravljati svojim postupcima zbog trajne ili privremene duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti ili zaostalog duševnog razvoja.

Bitno smanjeno uračunljiv je počinitelj krivičnog djela kojemu je sposobnost da shvati značenje svoga djela ili sposobnost da upravlja svojim postupcima zbog nekog gore navedenog stanja bila bitno smanjena.

Prema neuračunljivim i bitno smanjeno uračunljivim počiniocima sud izriče sigurnosne mjere kao: obvezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, obvezno psihijatrijsko liječenje na slobodi, obvezno liječenje alkoholičara i narkomana.

PRAVA I DUŽNOSTI STARATELJA

Staratelj zastupa štićenika i samostalno obavlja sve radnje i pravne poslove koji spadaju u redovito poslovanje.

Ukoliko je to moguće i ukoliko štićenik razumije o čemu se radi, staratelj je dužan posavjetovati se sa štićenikom kod poduzimanja svakog važnijeg posla.

Poslove koji prelaze okvire redovitog poslovanja staratelj može poduzeti samo s odobrenjem organa starateljstva.

To su posebice:

- otuđivanje ili opterećivanje nekretnine štićenika,
- otuđivanje iz imovine štićenika pokretnih stvari veće vrijednosti,
- raspolaganje imovinskim pravima veće vrijednosti,
- odricanje od nasljedstva ili legata ili odbijanje dara.

Gore navedena ograničenja u raspolaganju imovinom i pravima štićenika odnose se i na određenog radnika ili drugu osobu koja u ime organa starateljstva

obavlja poslove staratelja.

Staratelj može zaključiti pravni posao sa štićenikom ukoliko organ starateljstva ocijeni da je to u interesu štićenika te unaprijed odobri taj pravni posao.

Staratelj ne može u ime štićenika sklopiti ugovor o jamstvu.

Staratelj, to jest određeni radnik ili druga osoba koja u ime organa starateljstva obavlja poslove staratelja, dužna je svake godine ali i uvijek kada to zatraži organ starateljstva podnijeti starateljski izvještaj i položiti račun o svom radu bilo pismeno ili usmeno na zapisnik.

Iz izvještaja se mora vidjeti na koji se način brinulo o osobi štićenika, njegovom zdravlju te ostalom što je za njega važno. Izvještaj također mora sadržavati i podatke o upravljanju i raspolaganju štićenikovom imovinom (prihodi i rashodi te konačno stanje imovine).

Organ starateljstva je dužan ispitati izvještaj i po potrebi poduzeti radnje za zaštitu štićenikovih interesa.

Staratelj obavlja svoju dužnost, u pravilu, besplatno.

Iznimno, organ starateljstva može nagraditi staratelja ukoliko je obavljanje njegove dužnosti povezano s posebnim naporima, teškoćama ili velikim gubitkom vremena.

Staratelj ima pravo na naknadu opravdanih troškova učinjenih u obavljanju svoje dužnosti. Troškovi se namiruju redosljedom koji je propisan i za osiguranje sredstava za štićenikove izdatke a sukladno članku 185. Zakona.

Ukoliko se opravdani troškovi (opravdanost cijeni organ starateljstva) ne mogu namiriti na taj način, podmiruje ih organ starateljstva.

Staratelj nije dužan živjeti sa štićenikom niti je dužan primiti štićenika na smještaj. Ukoliko treba riješiti pitanje pomoći, njege i smještaja štićenika staratelj će uz pomoć organa i ustanova socijalne i zdravstvene skrbi moći to riješiti kroz prava i oblike koji se takvim osobama osiguravaju.

Staratelj odgovara za štetu koju u obavljanju svoje dužnosti skrivi štićeniku. Iznos štete utvrđuje organ starateljstva te poziva staratelja da ju nadoknadi u određenom roku uz istovremeno podnošenje zahtjeva sudu za osiguranje potraživanja štićenika na imovini staratelja.

Ukoliko staratelj ne nadoknadi štetu, organ starateljstva podnijeti će tužbu za naknadu štete sudu bilo neposredno bilo putem staratelja za poseban slučaj.

PRIGOVOR NA RAD STARATELJA I ORGANA STARATELJSTVA

Štićenik, njegov bračni drug, srodnici, pravosudni organi, zainteresirane organizacije i zajednice mogu staviti prigovor na rad staratelja ili radnika koji u ime organa starateljstva neposredno obavlja poslove staratelja kao i na rad samog organa starateljstva.

Prigovor na rad staratelja podnosi se organu starateljstva ili organu koji u drugom stupnju rješava u upravnim stvarima starateljstva. Ukoliko se nađe da su prigovori osnovani određuju se mjere koje treba poduzeti.

Prigovor na rad radnika organa a i samog organa starateljstva podnosi se drugostupanjskom organu, a ukoliko se utvrdi da su prigovori osnovani daju se upute organu starateljstva kako treba postupiti. Nakon primljene upute, organ starateljstva dužan je u određenom roku obavijestiti drugostupanjski organ o poduzetim mjerama.

RAZRIJEŠENJE STARATELJA

Organ starateljstva razriješiti će dužnosti staratelja:

- ukoliko, to sam zatraži i to u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva,

- ukoliko utvrdi da je staratelj u obavljanju svoje dužnosti nemaran, da ugrožava interese šticeenika ili zloupotrebljava svoja ovlaštenja, te
- ukoliko utvrdi da bi za šticeenika bilo korisnije postavljanje drugog staratelja.

Organ starateljstva prati prilike u kojima šticeenik živi pa u tu svrhu i obilazi najmanje dva puta godišnje šticeenika smještenog u obitelji a najmanje jedanput godišnje šticeenika smještenog u ustanovi.

Organ starateljstva prati i rad staratelja i po potrebi mu pruža pomoć.

Ukoliko staratelj prestane obavljati svoju dužnost C samovoljno, bude spriječen ili umre) do postavljanja novog staratelja organ starateljstva dužan je poduzeti sve radnje u svrhu zaštite prava i interesa šticeenika.

U slučaju promjene staratelja, organ starateljstva određuje rok u kojem se treba obaviti primopredaja dužnosti. Primopredajom se utvrđuje postojeće stanje te rad dosadašnjeg staratelja glede brige za osobu i imovinu šticeenika te se o tome sastavlja zapisnik.

VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Kada prestanu razlozi zbog kojih je neka osoba lišena poslovne sposobnosti, sud će također u izvanparničnom postupku odlučiti o vraćanju poslovne sposobnosti. Prijedlog za vraćanje ovlaštenu su podnijeti svi oni kojima Zakon daje pravo da podnesu i prijedlog za oduzimanje poslovne sposobnosti.

Sud može odlučiti da se osobi u potpunosti ili djelomično vrati poslovna sposobnost.

Na postupak vraćanja poslovne sposobnosti odgovarajuće se primjenjuju odredbe Zakona o oduzimanju poslovne sposobnosti,

Kada sud odbije prijedlog za vraćanje poslovne sposobnosti može odrediti rok prije isteka kojeg se ne može ponovo tražiti vraćanje. Rok ne može biti duži od godinu dana.

Ovu "zabranu" sud donosi kada se u tijeku postupka utvrdi da se ne može očekivati izlječenje ili znatno poboljšanje psihofizičkog stanja osobe.

Prijedlog koji bude podnesen prije određenog roka biti će odbačen.

ŠTEFICA SALAJ, dipl. iur. Zagreb